

SORIN CRISTEA

CONȚINUTURILE INSTRUIRII/PROCESULUI DE ÎNVĂȚĂMÂNT

volumul

9

CUPRINS

ARGUMENT	5
----------------	---

Capitolul 1. Conținuturile instruirii/procesului de învățământ la nivel de concept pedagogic fundamental.....	13
--	-----------

1.1. Definirea conținuturilor instruirii/procesului de învățământ la nivel de concept pedagogic fundamental	13
1.2. Analiza conținuturilor instruirii/procesului de învățământ din perspectiva paradigmei curriculumului	22

Capitolul 2. Factorii care determină calitatea conținuturilor instruirii/procesului de învățământ	31
--	-----------

2.1. Natura factorilor care determină calitatea conținuturilor instruirii/procesului de învățământ ...	31
2.2. Analiza factorilor care determină calitatea conținuturilor instruirii/procesului de învățământ ...	42
2.2.1. Filozofia educației	43
2.2.2. Politica educației.....	51
2.2.3. Sociologia educației	54
2.2.4. Psihologia educației.....	57

Capitolul 3. Proiectarea pedagogică a conținuturilor instruirii/procesului de învățământ la nivel de documente curriculare	63
---	-----------

3.1. Proiectarea pedagogică a conținuturilor I/PÎ din perspectiva <i>paradigmei curriculumului</i>	63
--	----

3.1.1. Organizarea conținuturilor instruirii/procesului de învățământ	64
3.1.2. Planificarea conținuturilor instruirii/ procesului de învățământ	73
3.1.3. Realizarea-dezvoltarea conținuturilor instruirii/procesului de învățământ	74
3.2. Proiectarea curriculară a conținuturilor I/PÎ la nivel de <i>plan de învățământ</i>	77
3.2.1. Construcția curriculară a disciplinelor de învățământ	80
3.2.2. Construcția <i>ariilor curriculare</i>	90
3.2.3. Timpul de instruire necesar pentru realizarea planului de învățământ	95
3.3. Proiectarea pedagogică a conținuturilor I/PÎ la nivel de <i>programe școlare</i>	98
3.4. Proiectarea pedagogică a conținuturilor I/PÎ la nivel de <i>manuale școlare</i>	110
3.5. Proiectarea pedagogică a conținuturilor I/PÎ la nivel de materiale didactice auxiliare	116
BIBLIOGRAFIE.....	121
APLICAȚII (Prof. dr. Mirela Mihăescu).....	125
I. Planul-cadru pentru învățământul primar.....	125
II. Programele școlare pentru învățământul primar	127
III. Manualele școlare și auxiliarele didactice curriculare	132
BIBLIOGRAFIE.....	135

ARGUMENT

Conținuturile activității de instruire, proiectate și realizate în **contextul procesului de învățământ**, organizat formal, dar și nonformal, constituie un subsistem al conținuturilor generale ale educației (morale, intelectuale, tehnologice, estetice, psihofizice) angajate la scara întregului sistem de învățământ, la nivel de valori pedagogice generale – binele moral, adevărul științific, utilitatea adevărului științific aplicat, frumosul, sănătatea psihofizică –, determinate, în mod obiectiv, de cerințele, individuale și sociale, de dezvoltare a educatului (preșcolarului, școlarului, studentului etc.) și a societății în ansamblul său (cultural, economic, politic, comunitar, natural).

Conținuturile instruirii/procesului de învățământ (I/PÎ) sunt definite și analizate în cadrul teoriei generale a instruirii (didacticii generale). Sunt subordonate conținuturilor generale ale educației, care asigură substanța valorică a activității de instruire (principal subsistem al activității de educație) în contextul procesului de învățământ (principal subsistem al sistemului de învățământ). Formula de conținuturi ale instruirii este utilizată alternativ cu cea de conținuturi ale procesului de învățământ. Abordarea globală, impusă normativ de paradigma curriculumului, conduce la formula explicativă de conținuturi ale activității de instruire (I), realizată în contextul deschis al procesului de învățământ (PÎ). În expresie sintetică, putem avansa formula **conținuturile I/PÎ**, utilizată pe parcursul cărții.

Conținuturile instruirii/procesului de învățământ (conținuturile I/PÎ) reflectă toate valorile pedagogice generale (binele moral, adevărul științific, utilitatea adevărului științific aplicat, frumosul, sănătatea) care asigură baza formativă superioară

necesară pentru construcția durabilă a *planului de învățământ*, a *programelor școlare (formale)* și *extrașcolare (nonformale)*, a *manualelor școlare* (și *universitare*), a *materialelor didactice auxiliare* (subordonate pedagogic *programelor* și *manualelor școlare*).

Definirea conținuturilor I/PÎ la nivel de **concept pedagogic fundamental** solicită raportarea la *conținuturile generale ale educației* și la *paradigmele* afirmate în istoria pedagogiei.

Conținuturile generale ale educației (morale, intelectuale, tehnologice, estetice, psihofizice) sunt situate și activate *pedagogic* la baza *construcției formative durabile* a *planului de învățământ*, a *programelor școlare* (și *extrașcolare*), a *manualelor școlare/universitare*, a *materialelor didactice auxiliare*, conexe și anexe.

Paradigmele afirmate în istoria pedagogiei fixează *poziția conținuturilor I/PÎ* și evidențiază *dinamica relațiilor* acestora cu toate celelalte *componente* ale I/PÎ (*obiectivele, metodologia; formele de organizare; acțiunile de predare, învățare, evaluare*) angajate în proiectarea I/PÎ la toate nivelurile *sistemului de învățământ* (primar, secundar, superior) și ale *procesului de învățământ* (plan de învățământ, programe școlare și extrașcolare, manuale școlare și universitare, materiale didactice auxiliare; activități planificate de profesor – anual, semestrial, săptămânal, zilnic):

- 1) *Paradigma pedagogiei premoderne, magistrocentristă* – vizează centrarea pe conținuturile predate de profesor, care *dirijează* în mod *unilateral, unidirecționat*, acțiunea de *învățare* a elevului;
- 2) *Paradigmele pedagogiei moderne*: a) *psihocentristă* – vizează centrarea pe *cerințele psihologice* ale *educatului* și ale *educației*; b) *sociocentristă* – vizează centrarea pe *cerințele sociale* ale *educatului* și ale *educației*; c) *tehnocentristă* – vizează centrarea pe *obiectivele concrete (operaționale)* ale *educatului* și ale *educației/instruirii*, la nivel de *lecție etc.*, definite și realizabile în termeni de *performanțe concrete*, imediate, observabile;

3) *Paradigma pedagogiei postmoderne*, afirmată în societatea *postmodernă, postindustrială, informațională, bazată pe cunoaștere* – *paradigma curriculumului* –, vizează centrarea *educatului* și a *educației* pe *finalitățile educației* (ale *sistemului de învățământ: idealul educației; scopurile generale, strategice* ale educației; ale *procesului de învățământ: obiectivele generale, specifice, concrete/operaționale*) construite la nivelul *interdependenței* dintre *cerințele psihologice* ale *educatului* și ale *educației*, exprimate în termeni de **competențe**, și *cerințele sociale* ale *educatului* și ale *educației*, exprimate în termeni de **cunoștințe de bază**, validate de societate, realizabile în *context deschis*.

Conținuturile I/PÎ definite la nivel de *concept pedagogic fundamental*, în cadrul istoric *postmodern, contemporan*, angajează *axioma paradigmei curriculumului* care impune, în plan normativ superior, *valorificarea*, în orice activitate de instruire – realizată în *contextul deschis* al *procesului de învățământ* –, a tuturor *conținuturilor generale ale educației*. Această *axiomă* elimină tendința – menținută în cadrul celorlalte *paradigme* afirmate în istoria pedagogiei – de raportare a *conținuturilor I/PÎ* doar la *conținutul general* al *educației intelectuale, științifice*.

Conținuturile I/PÎ, abordate din perspectiva *paradigmei curriculumului*, sunt definite și prin formula concentrată de „*conținut curricular*”. Aceasta evidențiază, în plan social, și fixează, la nivel epistemologic, *funcția și structura de bază* a *conținuturilor I/PÎ*.

Funcția de bază, de maximă generalitate, a *conținuturilor I/PÎ* vizează *reflectarea valorilor pedagogice generale* (binele moral; *adevărul științific, utilitatea adevărului științific aplicat; frumosul* – din artă, natură, societate; *sănătatea psihofizică*), care susțin construcția *obiectivelor generale și specifice*, ale *planului de învățământ* și ale *programelor școlare*, exprimate în termeni psihologici de *competențe generale și specifice*.

Structura de bază a *conținuturilor I/PÎ* (determinată *pedagogic de funcția de bază* a *conținuturilor I/PÎ*) include *relațiile*

necesare, în cadrul oricărei *discipline de învățământ* – construită *monodisciplinar, intradisciplinar, interdisciplinar, pluridisciplinar/multidisciplinar, transdisciplinar* –, între *cunoștințe, deprinderi, priceperi/strategii cognitive* (elaborate pentru rezolvarea de probleme și de situații-problemă), *atitudini* (față de cunoaștere). Cele trei componente, definite în termeni de cunoștințe – deprinderi și priceperi/strategii cognitive – atitudini (față de cunoștințe, deprinderi și priceperi/strategii cognitive), pot fi interpretate, din perspectivă cognitivistă/constructivistă, la nivel de:

- a) *cunoștințe declarative* (concepțe, legi, principii, formule, date esențiale, validate social și psihologic/cu efecte formative pozitive, durabile);
- b) *cunoștințe procedurale* (*deprinderi – strategii cognitive*/care integrează în structura lor de funcționare pedagogică un ansamblu de *cunoștințe și deprinderi*, susținute *atitudinal*, necesare pentru *sesizarea și rezolvarea de probleme și de situații-problemă*);
- c) *cunoștințe condiționale* (*atitudini afective, motivaționale, volitive, caracteriale* care direcționează *cunoașterea, instruirea, învățarea*).

Analiza activității de *instruire (I)*, proiectată și realizată în contextul *procesului de învățământ (PÎ)*, *activitate psihosocială* definită la nivel de *concept pedagogic fundamental*, solicită raportarea specială la *axiomatica paradigmei curriculumului*, care impune în plan *normativ*:

- I) Valorificarea tuturor **conținuturilor și formelor generale ale educației** în perspectiva *educației permanente* și a *autoeducației* (vezi Sorin Cristea, 2016, p. 24);
- II) Asigurarea *corelației optime* dintre **dimensiunea psihologică a obiectivelor**, exprimată în termeni de **competențe generale** (angajate *formativ* la nivel de *plan de învățământ*) și *specifice* (angajate *formativ* la nivel de *programe școlare și extrașcolare*), și **dimensiunea socială** a acestora, exprimată prin **conținuturi de bază**, validate de *societate*, la nivel de

discipline școlare/universitare de bază, integrate în cadrul *planului de învățământ*, și de **cunoștințe de bază** (*declarative, procedurale și condiționale*), integrate în cadrul *programelor școlare și extrașcolare* (vezi Sorin Cristea, 2017, p. 24);

- III) Repoziționarea *conținuturilor de bază* ale I/PÎ prin „răsturnarea triadei” *cunoștințe – deprinderi și priceperi/strategii cognitive – atitudini* (față de *cunoaștere, de instruire/învățare* – susținute afectiv, motivațional, volitiv, caracterial) și *capacități intelectuale*, devenită în condiții de *reconstrucție curriculară „noua triadă a obiectivelor”*: 1) *Atitudini și capacități spirituale* – 2) *Deprinderi și priceperi/strategii cognitive* – 3) *Cunoștințe (concepțe și metodologii)* (George Văideanu, 1988, pp. 82-84).

Într-o rescriere actualizată, „noua triadă” fixează ordinea *curriculară a conținuturilor de bază*, proiectate conform *obiectivelor/competențelor generale și specifice ale planului de învățământ și ale programelor școlare*: 1) *Cunoștințe condiționale (atitudini superioare față de cunoaștere, instruire, învățare)*; 2) *Cunoștințe procedurale (deprinderi și strategii cognitive pentru rezolvarea de probleme și de situații-problemă)*; 3) *Cunoștințe declarative (concepțe, legi, principii, formule, date esențiale)*.

Calitatea conținuturilor I/PÎ este determinată de un ansamblu de *factori, obiectivi și subiectivi*, care intervin la nivel de *filozofie a educației, politică a educației, sociologie a educației, psihologie a educației*, în contextul afirmării istorice a *paradigmei curriculumului*, din cea de-a doua jumătate a secolului XX până în prezent (vezi Sorin Cristea, 2015, pp. 630-634).

La nivel de **filozofie a educației**, este conturată *concepția generală despre educație*, care fixează o anumită *ierarhie a funcțiilor principale ale educației* care condiționează *modalitatea de construcție a finalităților educației*, îndeosebi a *obiectivelor generale și specifice ale instruirii*, aflate la baza *proiectării curriculare a conținuturilor instruirii* în contextul *procesului de învățământ*.

La nivel de **politică a educației**, este fixată structura de organizare a sistemului de învățământ (pe trepte, cicluri, arii curriculare) și durata învățământului general, obligatoriu, care determină fizionomia curriculumului comun (core curriculum), aflat la baza construcției planului de învățământ, dezvoltat conform obiectivelor generale și specifice (ale curriculumului formal, național) și resurselor pedagogice (informaționale, umane, didactico-materiale, financiare) existente sau disponibile la scară socială.

La nivel de **sociologie a educației**, este angajată concepția despre cultură ca resursă principală a conținuturilor instruirii/procesului de învățământ, valorificată prin: a) preluarea produselor cunoașterii umane, confirmate social-istoric (artă, religie, filozofie, științe/logico-matematice și informatice; ale naturii, socio-umane, tehnologie/știință aplicată), prelucrate și transformate pedagogic în discipline de învățământ; b) promovarea specială a culturii generale la scara curriculumului comun (core curriculum) și a fiecărei discipline de învățământ care asigură selectarea și centrarea asupra cunoștințelor de bază, cu efecte formative superioare, durabile.

La nivel de **psihologie a educației**, este valorificată pedagogic concepția despre învățare, propusă de teoriile psihologice ale învățării, cu caracter descriptiv, care trebuie abordate ca potențiale modele de instruire, cu caracter normativ și prescriptiv (vezi J.S. Bruner, 1967, trad., 1970). La acest nivel, conținuturile instruirii/procesului de învățământ trebuie proiectate în funcție de resursele de învățare ale elevilor, valorificate prin condiționare (prin conexiune – ierarhică, operantă, programată), dar mai ales prin construcția structurilor cognitive (determinate genetic și/sau stimulate sociocultural), cu deschideri spre „inteligențele multiple” și spre „inteligența emoțională”.

Conținuturile instruirii/procesului de învățământ, fixate pedagogic la nivel de documente curriculare (plan de învățământ, programe și manuale școlare, materiale didactice auxiliare), sunt proiectate în funcție de obiectivele generale și specifice ale

procesului de învățământ, subordonate valoric și prospectiv scopurilor generale, strategice, ale sistemului de învățământ.

Obiectivele generale ale I/PÎ, definite în termeni psihologici de competențe generale, susțin proiectarea curriculară a planului de învățământ, construit global, pe arii curriculare (concepute interdisciplinar/pluridisciplinar/multidisciplinar sau pe fondul unor tipuri de activități) și pe discipline de învățământ, distribuite pe tot parcursul școlarității. Sunt specificate pe trepte de învățământ, dar și pe arii curriculare. La acest nivel sunt definite în termeni de competențe specifice determinante pedagogic în procesul de proiectare curriculară a programelor școlare concepute pentru fiecare disciplină de învățământ pe trepte de învățământ.

Obiectivele specifice ale I/PÎ, definite în termeni psihologici de competențe specifice, susțin proiectarea curriculară a programelor școlare (și extrașcolare) anuale, centrate asupra unor conținuturi de bază (declarative, procedurale și condiționale), selectate și ordonate pedagogic în raport de vârsta psihologică a elevilor și de stadiul atins în învățare.

Volumul 9 – Conținuturile instruirii/procesului de învățământ – va fi dezvoltat curricular în funcție de următoarele trei obiective:

- 1) Definirea conținuturilor instruirii/procesului de învățământ la nivel de concept pedagogic fundamental, construite și validate din perspectiva paradigmei curriculumului.
- 2) Analiza factorilor care determină calitatea conținuturilor instruirii/procesului de învățământ angajați la nivel de filozofie a educației, politică a educației, sociologie a educației, psihologie a educației.
- 3) Proiectarea pedagogică a conținuturilor instruirii/procesului de învățământ la nivel de documente curriculare: plan de învățământ, programe școlare (și extrașcolare), manuale școlare/universitare, materiale didactice auxiliare.

*
* *

Partea finală – APLICAȚII – va exemplifica modul în care **conținuturile instruirii/procesului de învățământ** sunt proiectate curricular în învățământul primar, la nivel de plan de învățământ, de programe școlare și manuale școlare (pe ani de învățământ) și de materiale didactice auxiliare subordonate pedagogic programelor și manualelor școlare.

Autorul,
București,

19 decembrie 2017 – 5 februarie 2018

Capitolul 1

Conținuturile instruirii/procesului de învățământ la nivel de concept pedagogic fundamental

În cadrul acestui prin capitol ne propunem două *obiective*:

1) să definim *conținuturile instruirii/procesului de învățământ* la nivel de *concept pedagogic fundamental*; 2) să analizăm *conținuturile instruirii/procesului de învățământ* din perspectiva paradigmei curriculumului.

1.1. Definirea conținuturilor instruirii/procesului de învățământ la nivel de concept pedagogic fundamental

Conținuturile instruirii/procesului de învățământ sunt abordate în cadrul teoriei generale a instruirii/didacticii generale. Definirea lor la nivel de *concept pedagogic fundamental* solicită raportarea la:

- A) *Conținuturile generale ale educației*, definite în cadrul celei mai importante științe pedagogice fundamentale, *teoria generală a instruirii/fundamentele pedagogiei*;
- B) *Paradigmele afirmate istoric*, care fixează poziția *conținuturilor instruirii* în cadrul proiectelor pedagogice necesare în contextul procesului de învățământ pentru elaborarea planului de învățământ, a programelor și a manualelor școlare;

C) *Funcția și structura de bază*, care evidențiază dimensiunea de maximă *generalitate*, cu caracter *obiectiv*, a *conținuturilor instruirii* (I)/*procesului de învățământ* (PÎ), care concentrează și exprimă esența acestora valabilă în orice context (lecție, capitol, manual școlar, programă școlară, *plan de învățământ*) (vezi Sorin Cristea, 2015, pp. 630-634).

Aceste trei *repere* constituie *criterii epistemologice* necesare pentru *definirea conținuturilor instruirii/procesului de învățământ* la nivel de *concept pedagogic fundamental*.

A) *Conținuturile instruirii*, elaborate în orice context al *procesului de învățământ*, reflectă valorile pedagogice generale (*binele moral, adevărul științific, utilitatea adevărului științific aplicat, frumosul, sănătatea psihofizică*), aflate la baza *conținuturilor generale ale educației* (*morale, intelectuale, aplicate, estetice, psihofizice*). Aceste valori pedagogice generale, în măsura în care sunt determinate de *cerințele obiective de dezvoltare permanentă a omului și a societății*, trebuie fixate la baza *construcției durabile a planului de învățământ, a programelor și a manualelor școlare/universitare etc.*

B) *Conținuturile instruirii*, elaborate în orice context al *procesului de învățământ* (*nivel, treaptă și an de învățământ, disciplină de învățământ, capitol, lecție etc.*), evoluează în raport de *paradigma afirmată istoric* care fixează poziția acestora în dinamica specifică fiecărui model de proiectare promovat. Din această perspectivă, în istoria pedagogiei putem evidenția mai multe modele de abordare a *conținuturilor instruirii/procesului de învățământ* (I/PÎ):

1) *Paradigma magistrocentristă, a pedagogiei premoderne*. *Conținuturile instruirii/procesului de învățământ* sunt selectate și predate de profesor în mod dirijist, unilateral; acțiunea de învățare a elevului este subordonată total *predării* realizate de profesor. Are ca rezultat tendința de aglomerare a programelor și a manualelor școlare, a

lecțiilor etc. cu numeroase date și informații neprelucrate și neprocesate pedagogic, netransformate în cunoștințe cu valoare *formativă pozitivă*.

2) Paradigmele pedagogiei moderne:

a) Paradigma psihocentristă

Conținuturile instruirii/procesului de învățământ sunt centrate predominant pe *cerințele psihologice*, individuale, ale *educatului* și ale *educației*. Are ca rezultat tendința de *psihologizare* a programelor și a manualelor școlare, a lecțiilor etc., care poate duce la neglijarea, eludarea, marginalizarea, (chiar) ignorarea cerințelor sociale ale acestora.

b) Paradigma sociocentristă

Conținuturile instruirii/procesului de învățământ sunt centrate predominant pe *cerințele sociale* (civice, profesionale, religioase, culturale, naționale etc.) ale *educatului* și ale *educației*. Are ca rezultat tendința de *sociologizare* a programelor și a manualelor școlare, a lecțiilor etc., care poate duce la politizarea, ideologizarea, tehnicizarea etc. a acestora.

c) Paradigma tehnocentristă

Conținuturile instruirii/procesului de învățământ sunt centrate predominant pe *obiectivele concrete* ale *educatului* și ale *educației*, definite în termeni de *performanțe* observabile, imediate, evaluabile. Are ca rezultat tendința de *atomizare a conținuturilor* lecțiilor etc., de centrare a acestora doar asupra îndeplinirii sarcinilor concrete, punctuale, imediate.

3) *Paradigma curriculumului, a pedagogiei postmoderne, contemporane*. *Conținuturile instruirii* sunt centrate predominant pe *obiectivele generale și specifice ale procesului de învățământ*, definite în termeni *psihologici*, de competențe, și *sociali*, de cunoștințe de bază, legitimate de societate, corespunzătoare acestora, probate prin *performanțe durabile*. Are ca rezultat proiectarea *curriculară a planului de învățământ, a programelor și a manualelor școlare* la nivelul interdependenței dintre